

ЛЕЊИНОВА СХВАТАЊА О КАРАКТЕРУ И ЗНАЧАЈУ КОНЦЕСИЈА ИНОСТРАНИМ КАПИТАЛИСТИМА

I

У свом реферату, поднетом на IV конгресу Коминтерне, одржаном новембра 1922, Лењин се, говорећи о битним одликама нове економске политике, позива на један свој чланак, објављен 1918, у коме је истицао да би државни капитализам био корак напред у поређењу са тадашњим стањем привреде у младој совјетској републици. Намерно наводимо овде Лењинове радове из поменутог реферата, зато што они потичу из времена када је већ било могућно са више сигурности проценити као основне елементе од којих се 1918. пошло у изградњи совјетске економике, као и битне концепције на којима се заснивала нова економска политика, тако и резултате који су у вези с тим били до тих дана остварени. Државни капитализам би у ондашњим условима представљао корак напред зато што су, и поред нових мера које су биле предузимане после октобарске револуције и које су имале социјалистички карактер, ипак велику улогу у привреди земље, како је наглашавао Лењин, играли патријархални, односно најпримитивнији облици пољопривреде, затим ситна робна производња, приватни капитализам и државни капитализам. (1) Међутим, Лењин је у вези с тим посебно подвлачио да овде не мисли на државни капитализам у обичном смислу, већ на један специфичан вид државног капитализма који се успостављао у совјетској републици у условима када се у рукама пролетерске државе налазе све кључне економске позиције као што су земља, најважнији делови индустрије, трговине, итд. (2).

Да би се могло приступити анализи Лењинових ставова који се односе на питање концесија које је у првим годинама после преузимања власти млада совјетска држава давала појединим капиталистима, свакако се морају имати у виду и напред наведена Лењинова схватања о државном капитализму. Ово, пре свега, због тога што Лењин питање државног капитализма непосредно повезује са питањем самих концесија. У своме познатом спису „О порезу у природи“, објављеном маја 1921, Лењин се пита да ли је могућно ићи на то да се покуша са забраном сваке приватне, не-

(1) В. И. Лењин, *Изабрана дела*, Београд, 1950, том II, књ. 2, стр. 529, 530.

(2) В. И. Лењин, *исто*, стр. 537, 538.

државне размене, тј. трговине у условима када у Русији постоје милиони ситних произвођача. И одмах одговара да би то била, у тадашњим привредним и политичким условима у којима се налазила ондашња Русија, глупа и самоубилачка политика. Напротив, сматра он, једино могућа и једино разумна политика била би у томе да се не покуша забранити или затворити и спречити развитак приватне трговине, односно капитализма, него настојати да се каналише у корито *државног капитализма*. То је економски могуће, јер државни капитализам постоји — у овом или оном облику, у овом или оном систему — свуда где постоје елементи слободне трговине и капитализма уопште. У томе времену заиста друго излаза није било. У истом раду Лењин врло сажето и рељефно описује стање у коме се налазила привреда. Он каже: „Оскудња и разореност су толике да крупну, фабричку, државну социјалистичку производњу не можемо да обновимо одмах. За то су потребне велике резерве жита и горива у центрима крупне индустрије, потребна је замена дотрајалих машина новима итд. Ми смо се на искуству уверили да се то не може учинити одмах, и знамо да после разорног империјалистичког рата чак и најбогатије и најразвијеније земље могу тај задатак решити само у току извесног, доста дугог низа година. Значи, потребно је у извесној мери помагати обнову *ситне* индустрије која не тражи машине, која не тражи ни државне ни велике резерве сировина, горива, хране, — која може одмах да пружи извесну помоћ сељачком газдинству и да подигне његове производне снаге“ (3).

Да ли је могуће, пита нешто даље Лењин, „комбиновање, спајање совјетске државе, диктатуре пролетаријата с државним капитализмом?“ Наравно, могуће је, одговара он одмах, додајући да се чини мноштво погрешака када се „државни капитализам сравњује или пореди са социјализмом, док у даној политичкој и економској ситуацији државни капитализам обавезно треба поредити и са ситнобуржоаском производњом. Читаво питање, како теоретско тако и практично, састоји се у томе да се нађу правилни начини како да се неизбежан (до извесне мере и за извесно време) развитак капитализма каналише у корито државног капитализма, у какве услове да се то постави, како да се обезбеди претварање, у недалекој будућности, државног капитализма у социјализам. И да би пришао решавању једног оваквог сложеног и значајног питања, Лењин жели да испита шта ће бити и шта у пракси нове совјетске државе, новог совјетског система може бити државни капитализам. Најпростији случај или пример који, по Лењиновом мишљењу, показује како совјетска власт каналише развитак капитализма у корист државног капитализма јесу концесије. Ову своју мисао Лењин потврђује и у другим својим радовима, између осталог и у познатом спису „О задругарству“, објављеном јануара 1923 године, где каже да се практични циљ нове економске политике састоји у добијању концесија и да би концесије у ондашњим условима у Русији биле чист тип државног капитализма (4).

(3) В. И. Лењин, исто, стр. 415, 416.

(4) В. И. Лењин, исто, стр. 416, 417, 555.

II

Лењин о концесијама говори на многим местима у својим радовима и у својим иступањима на појединим скуповима и сличним приликама, али је свакако њихову најпотпунију дефиницију дао у већ цитираном раду „О порезу у природи“, где каже да су концесије у совјетском систему, с гледишта друштвено-економских формација и њихових међусобних односа, „уговор, блок, савез совјетске, тј. пролетерске, државне власти с државним капитализмом против ситносопственичке (патријархалне и ситнобуржоаске) стихије. Концесионар, то је капиталист. Он води предузеће капиталистички, ради профита, он пристаје на уговор с пролетерском влашћу ради добијања ванредног профита, поврх обичног, или ради добијања таквих сировина које другчије не би могао да набави уопште или би их набавио врло тешко. Совјетска власт извлачи корист у виду развијања производних снага, повећања количине производа одмах или за најкраће време“. (5) Овакву дефиницију концесија углавном прихватају касније и други аутори у совјетској литератури, а дословно је преузима и совјетска енциклопедија (6).

Када данас говоримо о концесијама и о Лењиновим ставовима у вези с тим, морамо имати у виду време и услове у којима се све то одигравало. Лако је сада, после толико времена, када се зна да концесије, у крајњој линији, нису ни имале неку значајнију улогу у развоју совјетске економике, када је Совјетски Савез постао снажна индустријска земља и импозантна војна и политичка сила, — говорити о овоме питању и оцењивати овако или онако значај концесија за друштвено-економски развој ондашње младе совјетске државе, као и Лењинову улогу у вези са доношењем одговарајућих одлука о појединим концесијама. Међутим, у тим годинама, као што је то добро познато, владала је изванредно велика оскудица у сваком погледу, армије страних империјалиста, заједно са домаћим контрареволуционарима харале су земљом, непријатељи радничке класе и Бољшевичке партије, најразноврснији опортунисти, мењшевици, анархисти, есери, ситнобуржоаски интелектуалци и политичари, на све могуће начине су покушавали не само да поткопају ауторитет Лењина него да и њега и партију на чијем је челу он стајао сруше и свргну са власти. У тим временима, када се Лењин залагао за спровођење нове економске политике и у оквиру тога и за концесије, као и за давање појединих мање значајних индустријских и сличних предузећа у закуп или под аренду приватним капиталистима, нису отпор овим мерама пружали и против њих се борили само непријатељи совјетске власти, већ су против њих често устајали и људи који су иначе били спремни да даду и животе за циљеве за које се борила Бољшевичка партија.

И сам Лењин наводи низ примера из којих се види на какве реакције су наилазиле дискусије у вези са давањем концесија иностраним капиталистима. Тако се поводом разматрања предлога о концесији за изградњу тзв. Великог северног пута, у ствари железничке пруге која би

---

(5) В. И. Лењин, исто, стр. 417.

(6) Большая советская энциклопедия, изд. II, том 22, стр. 506.

повезала Об преко Котласа са Петроградом и Мурманском, истицало да то значи омогућавање пљачкашима да разграбљују народно богатство. Узгред да кажемо да уговор о овој концесији никад није ни био закључен. Велике дискусије и много приговора и несугласица у партијским редовима, и уопште међу радницима и сељацима, изазвало је питање давања концесија у Грозном и Баку-у. Говорило се: „Отерали смо своје капиталисте, а сада хоће да позову странс“. Чак и у самом Централном комитету није било јединственог става у вези са овим. Непосредно после објављивања Декрета Савета народних комесара о концесијама од 23. XI 1920, било је одржано саветовање секретара партијских ћелија московске организације РКП(б). Овај декрет је изазвао веома живу дискусију по фабрикама и предузећима, при чему су многи радници изражавали бојазан да би такав један декрет могао да послужи као база контрареволуције и успостављања буржоаске власти. Пример који је у вези са овим изнео сам Лењин на VIII сверуском конгресу совјета исто тако је занимљив. Он наводи да је на једном среском конгресу совјета Њижегородске губерније неки ванпартијац сељак изјавио поводом концесија: „Другови, ми вас шаљемо на Сверуски конгрес и изјављујемо да смо ми сељаци спремни да гладујемо, да подносимо хладноћу и кулуц, само Русију — мајку не продајте путем концесија“.

Са каквим се огромним тешкоћама борио Лењин у вези са питањем концесија и какве је све отпоре и несхватања морао савлађивати види се, између осталог, и по томе што је, у ситуацији у којој се тих година налазила Русија, био закључен уговор о концесијама чак и са Лесли Уркартом, енглеским индустријалцем и рударским инжењером, који је преко 20 година радио у Русији, био члан управе многих акционарских друштава, а у доба контрареволуције био је један од организатора борбе против совјетске владе и саветник Колчака. Поменути уговор предвиђао је обавезу совјетске владе да „грађанину Л. Уркарту“ преда у концесију значајан део његових ранијих поседа на Уралу и Казахстану. Па иако је овај уговор, услед одбијања Енглеске да пусти совјетске представнике на Лозанску конференцију, одлуком Савета народних комесара од 7. X 1922. био поништен (?), ипак се може претпоставити на какве начине је све ово било коментарисано и од непријатеља совјетске власти, као и од оних који су јој били наклоњени, али нису били у стању да схвате ондашњу економску и политичку ситуацију земље.

Када се све ово има у виду и када се, поред тога, зна да се у тим годинама слободно водиле дискусије у свим партијским организацијама, укључујући овде и највише партијске форуме, о свим кардиналним друштвено-економским и сличним питањима и да се одлуке нису могле наметати силом никаквих ауторитета или тиме што се држи власт у рукама, већ да се за сваки предлог морало војевати силом аргумената и да је за усвајање сваке солуције требало у слободном и отвореном дијалогу убеђивати оне који из ових или оних разлога нису били спремни да при-

(?) Ленин, Сочинення, изд. IV, том 29, стр. 12, 531; В. И. Лењин, Изабрана дела, Београд, 1960, том XIV, стр. 123, 232, 673, 717.

хвате одређена решења, — онда се може схватити Лењинов велики смисао за супротстављање и упорну борбу против сваког догматизма и шематизма и његову генијалну способност да повезује најсложенија теоријска схватања са решавањем изванредно важних и судбоносних практичних питања пред којима се у том времену наша млада совјетска република.

III

Да видимо са којим основним аргумен­тима иступа Лењин, доказујући у многим својим радовима или у разним својим писменим и усменим експозеима економску и политичку оправданост концесија. Тако он, образлажући основне концепције и значај нове економске политике, каже како Русија има стотине објеката екстрактивне индустрије, рудника и шумских комплекса, али их све не може експлоатисати пошто нема довољно машина, хране и саобраћајних средстава и да из тих разлога неефикасно експлоатише и оне остале објекте, што доводи до јачања ситносопственичке стихије у свим њеним манифестацијама. Међутим, уз помоћ концесија „совјетска власт појачава крупну производњу насупрот ситној, напредну насупрот заосталој, машинску насупрот ручној, повећава количину производа крупне индустрије у својим рукама (њен удео у концесијама), појачава државно регулисање економских односа насупрот ситнобуржоаско-анархичним“. Државни капитализам у виду концесија, наставља Лењин своју мисао, представља, у поређењу са другим облицима државног капитализма у оквиру ондашњег совјетског привредног система, „готово најчистији, најчистији, најјаснији, најтачније оцртани облик“. Овде имамо, подвлачи он, „директно формални, писмени уговор с најкултурнијим, најразвијенијим западноевропским капитализмом. Ми тачно знамо своје користи и своју штету, своја права и своје дужности, тачно знамо рок на који издајемо концесију, знамо услове откупа пре истека рока... Ми плаћамо изванредно „далак“ светском капитализму, „откупљујемо се“ од њега, обезбеђујући тако учвршћење положаја совјетске власти и побољшање услова привредног развоја. „Спровођена умерено и опрезно, концесиона политика ће нам, закључује Лењин, без сумње помоћи да брзо (до извесног, малог степена) побољшамо стање производње, положај радника и сељака, наравно по цени извесних жртава, предајом капиталисту десетина и десетина пудова врло вредних производа“⁽⁸⁾.

Лењин је далеко од тога да гаји ма какве илузије о некаквој доброј вољи капиталиста који показују спремност да закључе уговоре о концесијама са младом совјетском републиком. Зато при склапању оваквих уговора треба све добро промислити и одмерити, пошто, како он подвлачи „Одређивање мере и услова у којима су концесије корисне и за нас неопасне зависи од односа снага, решава се борбом, јер концесија је такође једна врста борбе, наставак класне борбе у другом облику, а никако замењивање класне борбе класним миром“. А начине борбе, завршава он своју мисао, показаше пракса⁽⁹⁾.

(8) В. И. Лењин, *Изабрана дела*, Београд, 1950, том II, књ. 2, стр. 417, 418.

(9) В. И. Лењин, *исто*, стр. 418.

Уосталом, Лењин ће не једном у својим радовима и иступањима поводом концесија поновити или парафразирати ову своју мисао. Тако, он непосредно после објављивања Декрета Савета народних комесара о концесијама, говорећи пред секретарима московских партијских организација, наглашава да руски радници могу да се у предузећима и на објектима који су дати у виду концесија иностраним капиталистима, уче новој техници и новим методама рада, пошто концесије саме по себи не представљају мир, већ су оне такође рат „само у другој форми, за нас повољнијој. Раније се рат водио помоћу тенкова, топова итд., што нам је онемогућавало да радимо, а сада је почео рат на привредном фронту“. Завршавајући ова своја излагања, Лењин још једном понавља да су концесије наставак рата, али у привредној сфери, при чему се сада више не разарају већ развијају производне снаге земље и да ће несумњиво капиталистички партнери „покушати да нас обману и заобиђу наше законе“, али да совјетска држава располаже одговарајућим институцијама помоћу којих ће се то онемогућити (10).

Десетак дана касније Лењин у једном обимном излагању пред активом московске организације РКП(б), посвећеном скоро у целини питању концесија, подвлачи да ће без концесија бити немогућно извршити план електрификације земље; без њих ће бити немогуће обновити привреду, а, напротив, када то све буде урађено, Русија ће бити непобедива за капиталисте. И зато концесије нису мир, већ наставак рата са капитализмом у новој области, у области привреде. И такав један рат, као и сваки рат, крије у себи нове тешкоће и нове опасности, али уз правилно схватање питања концесија, уз разумну и опрезну политику давања концесија и савесне контроле извршења уговора о концесијама, инстинктивни страх који су многи радници испољавали у вези са овом мером нове економске политике — постаће користан и здрави страх који ће бити преобраћен у покретачку снагу која ће обезбедити брзу победу у предстојећем економском рату (11).

IV

Лењин је, као и увек, како и сâм каже, врло помно, ослушкивао глас маса, а у овом случају је посебну пажњу придавао мишљењу радника и сељака у вези са концесијама и упорно и неуморно се, са само њему својственом упорношћу, трудио да што боље објасни сву неопходност политике концесија и све користи које ће руска привреда имати од таквих мера. Поред напред наведених аргумената, задржаћемо се на још неким Лењиновим текстовима у којима се анализира проблем концесија и износе непосредне користи које би од њих требало очекивати или у најскоријој будућности или у каснијим годинама. На пример, он на VIII сверуском конгресу совјета, одржаном крајем децембра 1920, подноси извештај о раду

(10) Ленин, Сочинения, том 31, стр. 404, 405.

(11) Исто, стр. 428, 429; сличне констатације срећемо и у Лењиновим излагањима на VIII сверуском конгресу (Сочинения, том 31, стр. 434), као и на другим местима у његовим радовима.

Савета народних комесара констатује да Савет нема намеру да крије опасности које су везане за политику концесија а које могу да дођу до изражаја у слабој и заосталој земљи као што је то била ондашња Русија. Али, наглашава Лењин, ми морамо чврсто да стојимо да бисмо пребродили све опасности које су, пре свега, резултат велике изолованости земље и непријатељског држања капиталистичких држава, а нарочито морамо умети разликовати опасности већег значаја од опасности мањег значаја и претпоставити оне са мањим значајем онима са већим.

Нешто даље он прецизира ову своју мисао и у исто време се јавља као велики визионар, предвиђајући унапред кроз каква огромна искушења ће морати да прође прва социјалистичка земља у свету. Искушења која, на жалост, ни данас још нису завршена. Тако Лењин каже: „Треба запамтити: иако смо сад извојевали војничку победу, добили мир, историја нас учи, с друге стране, да се ниједно крупно питање, ниједна револуција, нису решавали друкчије него у низу ратова. И ову поуку нећемо заборавити. Сада смо ми цео низ моћних држава одучили да ратују против нас, али да ли за дуже време, ми не можемо јемчити. Треба бити спреман на то да ће се при најмањој измени положаја империјалистички грабљивци поново окомити на нас. Треба бити спреман на то. Због тога треба, пре свега, обновити привреду, треба је чврсто поставити на ноге. Без њене опремљености, без машина из капиталистичких земаља, готово је немогуће то урадити. И не треба при томе да жалимо сувишну добит капиталиста, само да постигнемо ту обнову“. И зато, по Лењину, радници и сељаци, увиђајући опасност од капиталистичке интервенције „не гледају на концесије са сентименталног гледишта, него виде у њима продужетак рата само преношењем беспопштедне борбе у другу област, виде могућност нових покушаја буржоазије да обнови стари капитализам“. То је дивно, далековидо закључује Лењин, то нам даје гаранцију да надзор и одбрана наших интереса (у вези са закључивањем и реализовањем уговора о концесијама) неће бити ствар само органа совјетске власти, него сваког радника и сељака (12). Ове Лењинове мисли јасно указују на смисао и значај који су концесије имале за обезбеђење политичке и економске независности младе совјетске државе.

Колику пажњу је Лењин поклањао концесијама, очекујући да ће се помоћу њих добити потребна средства за обнову и подизање тешке индустрије и пољопривреде, показују, између осталог, и следећи његови редови. На Трећем конгресу Коминтерне, одржаном крајем јуна и почетком јула 1921, он каже да совјетска држава, не вршећи никакву денационализацију, даје под закуп одређене руднике, шумске површине, налазишта нафте и друго страним капиталистима да би од њих добила допунске уређаје и машине које ће јој омогућити убрзано обнављање тешке индустрије. При том је он свестан чињенице да плаћање концесионарима у виду једног дела драгоцених производа представља неопходан данак радничке државе светској буржоазији, али то треба да омогући обнову тешке индустрије и озбиљно побољшање положаја радника и сељака. О свему овоме Лењин говори и на другим местима у својим радовима које овде посебно не ко-

(12) В. И. Лењин, *Изабрана дела*, Београд, 1960, том XIV, стр. 123, 124.

ментаришемо ⁽¹³⁾. Потребно је, међутим, поменути Лењина излагања на X конгресу РКП(б), одржаном марта 1921, где он говори о концесијама које је требало дати страним капиталистима у Грозном и Баку-у, и то нарочито због тога што је то питање изазвало веома живе дискусије уопште у Русији, а нарочито међу комунистима у овим градовима. Он у вези са овим подвлачи да без концесија Русија не може рачунати на помоћ високоопремљене савремене капиталистичке технике, а без тога би било немогуће успешно решити питање обезбеђења крупне производње нафте која има изузетан значај за целу светску привреду. И зато, он сматра да се не треба бојати да се по једна четвртина нафтоносних поља у области Баку-а и Грозног дају страним концесионарима, пошто би то, уколико се уговор о таквим концесијама оствари, омогућило да се на преостале три четвртине обезбеди примена модерне капиталистичке технике ⁽¹⁴⁾.

V

Говорећи о концесијама, Лењин сматра да оне не могу угрозити опстанак радничке државе, и то због тога што се капиталистима дају само тачно одређени објекти, док већина најзначајнијих предузећа, рудника, шумских комплекса и других природних богатстава остаје у рукама радничке класе. У исто време оствариће се стална и савесна контрола у вези са извршавањем свих обавеза концесионара које су предвиђене уговорима ⁽¹⁵⁾. С друге стране, Лењин је дубоко веровао да ће поједине капиталистичке земље бити спремне да прихвате уговоре о концесијама не само зато што су им неопходно потребне сировине, већ и због тога што би монополи и уопште крупни магнати разних капиталистичких сила које су до јуче водиле оружану борбу против совјетске државе, уколико би добили могућност да експлоатишу значајна привредна богатства у појединим деловима Русије, могли успешније да се боре против својих ривала за очување старих позиција и стицање нових, што би све доприносило продубљивању противречности између империјалистичких држава или, тачније, између појединих група империјалистичких држава и што би, у крајњој линији, олакшавало положај саме Русије. На тај начин би концесије, по Лењиновом мишљењу, добијале и свој међународни аспект ⁽¹⁶⁾. Било би, наравно, потпуно погрешно ако, би се претпоставило да је Лењин веровао у некакво једноставно преговарање и лако закључивање уговора о концесијама са иностраним капиталистима. Напротив, он је често указивао на то да ће се капиталисти упорно цењкати, да ће се, како је он подвлачио, цењкати на рачун радних маса и народа, али да ће млада совјетска држава, ма колико та погодба са капиталистима била тешка, ипак такве уговоре закључити и тако продрети у саму суштину проблема, и успешно их решити.

(13) Исто, стр. 321, 353; Ленин, Сочинения, том 32, стр. 213, 214.

(14) Ленин, Сочинения, том 32, стр. 242, 243.

(15) Исто, стр. 275.

(16) Ленин, Сочинения, том 31, стр. 404, 410, 411, 422, 423, 433, 443; том 32, стр. 288.

Као што је напред већ поменуто, Лењин је много пута истицао да Русија мора и путем концесија платити данак својој заосталости и да се, уосталом, свака школа мора да плати. Говорећи октобра 1921. трудбеницима просветних институција, Лењин препоручује совјетским радницима да се уче газдовању. Он каже у вези с тим: „Газдујте сви. Капиталисти ће бити поред вас, поред вас ће бити и страни капиталисти, концесионари и арендатори, они ће извлачити од вас стотине процената добити, они ће се богатити поред вас. Нека се богате, а ви научите од њих да газдујете, и само тада ћете моћи да изградите комунистичку републику. С гледишта нужности да се нешто брзо научи, свако пропуштање је највећи злочин. И у ту науку, тешку, сурову, некад чак свирепу науку, мора се поћи, јер другог излаза нема.“ (17)

VI

Било би интересантно упознати се са неким детаљима у вези са условима под којима су совјетски државни органи намеравали да дају поједине објекте страним концесионарима, као и са врстама оваквих објеката и регионима у којима се исти налазе. На VIII сверуском конгресу совјета Лењин је 21. XII 1920. пред фракцијом РКП(б) поднео посебан извештај о концесијама, при чему се задржао и на анализирању најважнијих одредаба већ раније поменутог Декрета Савета народних комесара од 23. XI 1920. који се односи на концесије. Он том приликом каже да ће се концесионарима пружити награда у виду дела производа добијених у оквиру експлоатације одређених објеката, као и да ће им се, у случају да предузимају мере које би омогућавале посебна техничка усавршавања дати одређена преимућства у трговини; затим, да ће рокови за које се дају концесије бити мање или више трајни, у зависности од обима и карактера грошкова. Даље, гарантује се да се улагања у предузећа неће конфисковати ни реквирирати. Судске и остале спорове на територијама које захватају објекти под режимом концесија решаваће совјетски судски и остали државни органи, с тим што ће у неким случајевима бити са концесионарима закључивани специјални договори о гарантијама радницима у вези са радним односима, условима рада и слично. У овоме Декрету концесионарима се гарантује недопустивост једностраних промена услова под којима су дате концесије (18).

У једном другом извештају из априла 1921, исто тако посвећеном питању концесија, Лењин тачку по тачку анализира основне принципе концесионих договора које је пре тога био прихватио Савет народних комесара и који су имали да служе као база за закључивање појединих уговора о концесијама. Тако се у оквиру прве тачке ових Основних принципа наглашава да се концесионар има обавезати да побољша положај радника запослених у предузећу које се даје у концесију (у поређењу са другим радницима запосленим у аналогним предузећима у истом месту), и то до сред-

(17) В. И. Лењин, Изабрана дела, Београд, 1960, том XIV, стр. 410.

(18) Ленин, Сочинения том, 31, стр. 447, 448.

них иностраних норми. У оквиру друге тачке предвиђа се да ће се при процењивању горње обавезе концесионара узимати у обзир нижа продуктивност рада руског радника и да ће се предвидети, по могућности ревизија норми продуктивности рада руских радника у зависности од побољшања њихових услова живота. Под трећом тачком се предвиђа да ће се од концесионара захтевати да за раднике запослене у концесионим предузећима увози производе неопходне за живот и да их радницима продаје по њиховој цени коштања повећаној за режијске трошкове. Лењин у вези са овим подвлачи какву би улогу играла ова клаузула у ондашњим изузетно тешким условима снабдевања. Каква је у том времену била ситуација у овом погледу види се и по томе што се у оквиру четврте тачке предвиђа да би концесионар био обавезан да, у случају ако совјетска влада има за тим потребе, увози, осим оних добара потребних радницима у концесионом предузећу, још и 50 до 100% од тих количина добара неопходних за живот грађана, и то уз исте услове плаћања, с тим што се то може плаћати делом продуката који се добијају у вези са датом концесијом. Лењин посебну пажњу придаје овим одредбама, очекујући да ће то омогућити побољшање услова живота радника.

У оквиру даљег приказивања и анализирања преосталих тачака поменутог концесионог договора, Лењин нарочито инсистира на оним одредбама у којима се обавезују инострани концесионари да морају поштовати законе Совјетске републике, да су дужни да се придржавају научних и техничких норми које одговарају руским и иностраним стандардима и законодавству, што ће имати велику улогу у вези са техничким опремањем и модернизовањем совјетске индустрије (19).

Лењин у својим радовима говори углавном о три врсте или вида концесија. На првом месту он помиње концесије у вези са искоришћавањем шума на далеком северу Европске Русије. У питању је било неколико десетака милиона десетина (а свака десетина обухвата 1,09 хектара), од којих је совјетска влада била спремна да одвоји три или пет милиона десетина за концесионаре, и то у тзв. шахматном поретку, да би на тај начин руски радници и руска предузећа била у стању да брже и боље уче од иностраних концесионара и стручњака како да што ефикасније и рационалније и сами искоришћавају огромна шумска богатства и да би се тако олакшали услови искоришћавања у сопственој режији и оних шумских комплекса који нису дати у концесије.

Други вид су концесије у вези са производњом хране. Само у европском делу Русије било је, како наводи Лењин, око 3.800.000 десетина изванредне земље чије обрађивање у том времену совјетски органи власти нису били у стању да обезбеде. За ту сврху није се располагало ни потребним инвентаром, ни радном стоком ни тракторима.

Трећи вид концесија, према Лењиновој класификацији јесу рударске концесије. То су нафтоносна поља у подручју Баку-а и Грозног, о којима је већ било речи малопре. Међутим, веома важну улогу у политици рударских концесија имао је да одигра Сибир, чија неизмерна рудна богатства, како наглашава Лењин, ни у најбољем случају није бар за неколико година

(19) Ленин, Сочинения, том 32, стр. 280—292.

било могућно искоришћавати, и то чак ни стоти део њихов, с обзиром на то да Русија у томе времену није располагала модерним машинама и опремом неопходном за те сврхе ⁽²⁰⁾.

VII

Када се анализирају Лењинова схватања о концесијама требало би узгред додати да упркос врло живим и дугим полемикама о овом питању, као и о издавању под закуп мање значајних индустријских и сличних предузећа домаћим капиталистима, — ни једна ни друга мера нису у совјетској привреди одиграле неку значајну улогу. На пример, крајем 1922. било је бившим власницима и другим приватним лицима издато у закуп 3.874 предузећа у којима је радило 69.900 радника. Ова предузећа сачињавала су свега 17,8% од целокупног броја свих предузећа која су у том времену била способна за рад а остваривала су једва 6% од ондашње укупне продукције. Просечно су ова предузећа запошљавала по 11 лица, а највише их је било у прехрамбеној и лакој индустрији. Највећи део ових предузећа био је узет у закуп на време од две године, знатно мањи за време од 2—5 година, док је на време дуже од пет година било издато само 16% од укупног броја. Предузећа дата у закуп или у концесије деловала су под контролом државних органа. Треба у вези с овим подвући да страни концесионари често нису били спремни да испуњавају своје обавезе у погледу техничког усавршавања и опремања предузећа, а поред тога, домаћа индустрија и уопште привреда већ се развијала толико успешно, да се држава није више морала по сваку цену ослањати на стране концесионаре ни на домаће ситне капиталисте. Тако су у периоду непосредно после октобарске револуције и после интервенционистичког рата и закупи и концесије играле само помоћну улогу у обнављању и изградњи совјетске привреде а посебно индустрије ⁽²¹⁾.

Међутим, и поред свега тога Лењинове анализе које се односе на закуп и концесије иностраним капиталистима нису ни данас изгубиле од своје актуелности и значаја. И поред чињенице да се Лењин залагао за то да се под одређеним условима даду капиталистима концесије у вези са искоришћавањем рудних, шумских и сличних привредних богатстава, он никад није изгубио из вида праву природу империјалистичких држава и крупних финансијских монопола. Већ су познате његове анализе и његове оцене у овом смислу, изнете у спису „Империјализам као највиши стадијум капитализма”, као и на другим местима. Исто тако су позната његова стална упозорења младој совјетској држави да треба да развија своју привреду, да најбржим могућим темпом јача своју тешку индустрију, пошто ће империјалистичке државе, чим се за то створе погодни услови, поново напасти прву социјалистичку радничку републику, што је касније историја и потврдила. У својим радовима писаним пре 1917, као и у радовима насталим после октобарске револуције, Лењин је на више места до-

(20) Ленин, Сочинения, том 31, стр. 448—452.

(21) История народного хозяйства СССР (1917—1963 гг.), Москва, 1964, стр. 73, 74; Большая советская энциклопедия, том 22, стр. 506, том 30, стр. 65.

диривао и питање односа између индустријски високо развијених капиталистичких земаља, или богатих метропола и потчињених сиромашних колонија, односно неразвијених земаља. Овакве анализе срећемо и у радовима у којима се третира питање концесија иностраним капиталистима.

Као што је добро познато, проблем односа између метропола и сиромашних земаља и колонија, онако како га је анализирао Лењин, као и проблем односа између богатих и индустријски снажних земаља и неразвијених земаља или земаља у развоју онако како се он данас у савременом свету третира, суштински гледано, није се ни после пола века много изменио. Највећи део колонија из Лењиновог доба стекао је данас политичку независност, која је, на жалост, врло често само формална, али су основни економски проблеми остали мање или више и даље отворени. Иако се, истина, ови проблеми у периоду после другог светског рата, па и у садашње време, делимично решавају и посредством Организације уједињених нација, односно појединих њених агенција, као и помоћу других међународних тела или чак и приватних корпорација, — ипак ће се и данас јављати дилеме о којима је писао Лењин, дилеме да ли да поједине земље један део својих природних богатстава привремено уступе на коришћење индустријски развијеним земљама, односно појединим капиталистима или групама капиталиста из таквих земаља, да би на тај начин убрзале свој привредни развој. Пред таквим дилемама се, уосталом, већ годинама налази низ неразвијених земаља и многе од њих су на пример, своја нафтоносна поља и неке своје руднике и друга природна богатства, не располажући потребним финансијским средствима и стручним кадровима неопходним за њихово рационално искоришћавање, — у виду концесија уступиле разним иностраним капиталистима или конзорцијумима и монополима. Или су, у жељи да модернизују своју индустрију и у процес производње уведу савремену технологију, прихватиле одређене аранжмане са иностраним инвеститорима, водећи при том рачуна да очувају своју економску и политичку самосталност, као што то у последњим годинама чини Југославија.

Сасвим је извесно да Лењинове текстове о концесијама неће ни у његовој домовини покрити прашина заборава. Неће већ и због тога што се у последње време ово питање не само дискутује већ се чак воде и конкретни разговори, на пример, са неким пословним круговима у Јапану, о концесијама у вези са искоришћавањем дрвета и руда, које би биле дате неким великим јапанским фирмама у удаљеним, беспутним, а у сировинама изванредно богатим подручјима. У сваком случају, било да се реализују ови пројекти или не, сигурно је да проблем концесија, коме је Лењин својевремено посветио толико пажње, постаје на изванредно познат начин и данас актуелан у Совјетском Савезу, иако се сада, када ступа у преговоре о евентуалном додељивању концесија, ова земља, са својом снажном индустријом и уопште далеко развијенијим производним снагама него у првим годинама после октобарске револуције, појављује у битно другојачијој улози у односу на своје партнере у појединим, чак и најбогатијим и најразвијенијим капиталистичким земљама.

РЕЗЈУМЕ

Как Ленин понимал характер и заключение концессий с иностранными капиталистами

В первые годы после Октябрьской революции молодая советская республика оказалась в чрезвычайно тяжелом экономическом и политическом положении. Для восстановления разрушенного народного хозяйства Ленин считал, что для рабочего класса была бы выгодна сдача на определенных условиях иностранным капиталистам в эксплуатацию отдельных рудных месторождений и других природных богатств, что позволило бы не только получение значительных доходов, но способствовало бы и внедрению современной технологии в советскую промышленность. Ленин предусматривал три вида концессий: а) концессии на использование лесных угодий, б) концессии в связи с производством продуктов питания на крупных, заброшенных в ходе войны, участках земли и в) концессии на эксплуатацию недр земли. Он особое внимание уделял условиям, на которых совершалась бы отдача на концессии, заботясь, чтобы условия приносили экономическую выгоду и сохраняли политическую и хозяйственную независимость страны.

В заключение статьи автор подчеркивает, что концессии не сыграли какую-либо значительную роль в развитии советского хозяйства и что вскоре от них отказались ввиду усиления отечественной промышленности и общего подъема хозяйства. Однако, анализы и выводы Ленина актуальны и в наши дни, поскольку и сегодня стоят на повестке дня дискуссии о проблеме концессий, а с промышленно развитыми и богатыми странами отдельные неразвитые страны заключают концессионные договоры.

SUMMARY

*Lenin's Ideas of the Characteristics and Significance
of the Concessions to Foreign Capitalists*

In the years following the October Revolution the young Soviet Republic went through particularly difficult economic and political situations. In order to rehabilitate the devastated economy, Lenin thought that it would be advantageous for the labour class to give concessions to foreign capitalists under special conditions for exploitation of some mines and other natural resources, presuming that this would bring not only substantial funds, but speed up introduction of modern technology in the Soviet industry. Lenin anticipated three kinds of concessions: (a) concessions for exploitation of forests; (b) concessions in the food production by cultivating large stretches of land neglected during the war; and (c) mining concessions. He devoted a special attention to the conditions under which the concessions would be granted in view of providing economic advantages and of safeguarding political and economic independence.

The author concludes that the concessions did not play an important part in the development of the Soviet industry and economy in general. However, Lenin's analyses and conclusions have still actual value considering that even now the problems of concessions are discussed and that some undeveloped countries make such arrangements with industrially developed and rich countries.

RÉSUMÉ

Les conceptions de Lénine relatives au caractère et à l'importance des concessions aux capitalistes étrangers

Dans les premières années après la Révolution d'Octobre la jeune République soviétique se trouvait dans une situation économique et politique extrêmement difficile. Afin de pouvoir restaurer l'économie ravagée — Lénine considérait qu'il serait avantageux pour la classe ouvrière d'accorder les concessions aux capitalistes étrangers aux fins de l'exploitation des mines et des autres richesses naturelles. Cela permettrait non seulement de réaliser d'importants revenus mais contribuerait également à l'introduction de la technologie moderne dans l'industrie soviétique. Lénine avait prévu trois sortes de concessions, à savoir: a) les concessions pour l'exploitation des richesses forestières; b) les concessions qui ont trait à la production des denrées alimentaires sur les grands complexes de terre dont la culture a été négligée pendant la durée des hostilités et c) les concessions minières. Lénine a en particulier porté son attention sur les conditions dans lesquelles on devrait accorder les concessions, afin de pouvoir assurer de cette manière les avantages économiques et conserver l'indépendance politique et économique.

En concluant son étude l'auteur a souligné que les concessions n'avaient pas à jouer un rôle d'une plus grande importance dans le développement de l'économie soviétique et qu'à la suite de l'affermissement de l'industrie nationale et de l'économie en général elles étaient bien vite abandonnées. Cependant, les analyses et les conclusions de Lénine sont restées toujours actuelles, eu égard que même aujourd'hui le problème des concessions fait l'objet de discussions et que certains pays sous-développés passent de tels arrangements avec les pays riches et développés.